

Куниця кам'яна (*Martes foina*) в районі Нікополя

Сергій О. Тороп

Бібліотечно-інформаційний центр «Слово» (м. Нікополь); bizslovo@ukr.net

TOROP, S. O. The stone marten (*Martes foina*) in vicinities of Nikopol, Ukraine. — Materials on findings and on features of the biology of the stone marten near the city of Nikopol are presented. The study area is located in the former Dnipro floodplains, which were destroyed by the construction of the Kakhovka Reservoir in the 1950s. Nonetheless, this species was able not only to survive in changing environments, but also to adapt to these changes. A survey of the species' records in the urban landscape of Nikopol is presented. It is possible that we are witnessing the formation of its new ecotype adapted to the modern cultural landscape.

Доля тварин, які мешкали у Дніпровських плавнях, після будівництва Каховського водосховища склалася по різному. Одні з них повністю зникли (наче їх і не було), залишившись у спогадах старожилів та на чорно-білих фотографіях понад 60-річної давнини (водосховище заповнено у 1955–1958 роках). Інші стали дуже рідкісними, знайшовши притулок у найвіддаленіших куточках, де до цього часу ще зберігаються залишки плавневих лісів.

Але існують приємні виключення навіть з цього сумного списку. Це, насамперед, куниця кам'яна (рис. 1), яка аж ніяк «не хоче» ставати «рідкісною» та «зникаючою». Вона навпаки, протягом багатьох десятиріч лишається досить поширеною навіть в індустріальному місті Нікополі (рис. 2).

Довжина тіла куниці кам'яної — 41–55 см. На грудях є велика біла пляма, завдяки якій вид отримав свою другу назву — «білодушка» («білодунка»). Хвіст довгий, пухнастий, близько половини довжини тіла. Очі великі, голова широка, вуха виразні, трикутні. Забарвлення світле, загальний тон хутра — темно-жовтий. Це нічна тварина. Самка народжує 2–6 малят, які через 3 місяці можуть жити самостійно, а дорослими стають на другий рік. Їжа різноманітна — птахи, дрібні гризуни, жаби, ящірки, риби, плоди, ягоди. Серед місцевих назв цього виду — кам'янка, річкова куниця.

Історія пристосування цієї куниці до існування в умовах міста Нікополя налічує понад 100 років. За розповідями старожилів (О. М. Єлісєєва та І. П. Бойченка), які автор записав у 1990–1991 рр., на початку ХХ ст. куниця кам'яна була найбільш поширена на кам'янистих ділянках плавневих річок Лапинка, Бакай, Підпільна та ін., що протікали неподалік Нікополя. Звідки й походять обидві місцеві назви виду — «кам'яна» і «річкова куниця».

Рис. 1. Куниця кам'яна.
Малюнок автора.

Рис. 2. Місця спостережень куниці кам'яної на території міста Нікополя (2010–2020 рр.).

До цього часу, за їх свідченням, слід віднести і перші випадки проникнення куниці кам'яної до міста: «Спочатку «кам'янки» з'являлися у місті лише у холодну пору року, після перших паморозків і першого снігу. Потім вони почали селитися на околиці Нікополя, біля покинутих кар'єрів, які до 1917 р. належали власнику цегляного заводу Королькову. В Лапинці (тоді ще селі Нікопольського району) у 1930-х роках їх кубла знаходили на горищах.

Тоді ж частішали й випадки нападів «кам'янок» на свійських тварин. Їх зазвичай приписували тхорам, поки одного з нападників не вдалося вбити «на місці скоєння злочину». А ще одну кам'янку собаки розірвали...».

У другій половині ХХ ст. поширенню куниці кам'яної в межах міста Нікополя сприяло відразу кілька обставин. Серед них поява навколо міста у 1950–1970 рр. цілої мережі лісосмуг, створення нових парків і скверів, розповсюдження популяції голуба сизого пацюка та сірого. Крім того, після будівництва Каховського водосховища (у 1957–1958 рр.) відразу чотири колишніх села Нікопольського району (Лапинка, Новопавлівка, Довгалівка та Сулицьке) з прилеглими до них територіями увійшли до складу стрімко зростаючого Нікополя, ставши його новими районами.

Таким чином, «кам'янки», які мешкали в цих районах, автоматично перетворилися на «містянок». Широке поширення в місцях їх колишнього мешкання дачного будівництва та садівництва (у прибережній зоні Каховського водосховища) суттєво розширюють їх звичайний раціон.

Випадки поселення куниці кам'яної у покинутих дачних будиночках зовсім не рідкісні. Останній з них відноситься до 2017 р. (район Лапинки). Також відмічені випадки годування цієї тварини опалими плодами груші (2016 р.) та ягодами малини (2018 р.). Кожний рік місцеві газети повідомляють про чергові випадки поселення цієї тварини на горищі, в будинку, розташованому десь у приватному секторі. Найбільша кількість таких повідомлень припадає на Лапинку, Новопавлівку і стару частину м. Нікополя. Більш того, демонструючи зростаючий рівень синантропії, куниця кам'яна стала оселятися навіть серед багатоповерхівок, у центральних районах міста.

Якщо подивитися на мапу місць спостережень куниці кам'яної на території міста Нікополя, то можна відмітити, що майже усі вони розташовані компактно, уздовж однієї лінії — це прибережна зона з районами, де переважає одноповерхова забудова. Але останнім часом цей вид хижих починає все активніше обживати нові місця. Так, восени 2019 р. відмічено відразу кілька нападів куниць на свійських голубів. Відбувалося це в районі, забудованому виключно багатоповерховими будинками. Влітку 2020 р. на дорозі біля лісо-смуги, усього в кількох десятках метрів від НЗФ (Нікопольського заводу феросплавів, одного з найбільших металургійних підприємств України), було знайдено загиблу від наїзду автомобіля молоду кам'яну куницю.

Ці відомості розширюють уявлення про вид, викладені в оглядах фауни України в цілому (Абеленцев 1968) та регіону (Барабаш-Нікіфоров 1928; Волох 2014). Одночасно, вони доповнюють відомості про дедалі більшу синантропізацію виду, при тому успішну не тільки в районах «зеленої» одноповерхової забудови, але й районах з багатоповерховою забудовою.

Література

- Абеленцев, В. І. 1968. *Куницеві*. Наукова думка, Київ, 1–278. (Фауна України; Том 1, Вип. 3).
Барабаш-Нікіфоров, І. І. 1928. *Нариси фауни степової Наддніпрянщини*. Харків, 1–136.
Волох, А. М. 2014. *Охотничьи звери степной Украины*. ФЛП Гринь Д.С., Херсон, 1–412.

Резюме

ТОРОП, С. О. Куниця кам'яна (*Martes foina*) в районі Нікополя. — Представлено матеріали щодо знахідок і особливостей біології куниці кам'яної в районі міста Нікополь (Дніпропетровщина). Територія дослідження відноситься до району розташування колишніх Дніпровських плавнів, які фактично знищено будівництвом Каховського водосховища у 1950-х роках. Незважаючи на це, цьому виду вдалося не просто зберегтися в умовах змін навколишнього середовища, але й пристосуватися до них. Представлено огляд реєстрацій виду в урбанізованому ландшафті Нікополя. Цілком можливо, що ми стаємо свідками формування його нового екотипу, пристосованого до сучасного культурного ландшафту.